

Uppföljning och
utvärdering av
stödboende för barn och
unga 16-20 år

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovsmannens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. Publikationen kan också tas fram i alternativt format på begäran. Frågor om alternativa format skickas till alternativaformat@socialstyrelsen.se

Artikelnummer 2019-10-6438
Publicerad www.socialstyrelsen.se, oktober 2019

Förord

Socialstyrelsen har regeringens uppdrag att följa upp och utvärdera den nya placeringsformen stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år, vilken infördes i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, den 1 januari 2016.

Uppdraget ska genomföras i samråd med Inspektionen för vård och omsorg, IVO. Det här är en slutredovisning av uppdraget och ska lämnas senast den 31 oktober 2019. Rapporten har skrivits av utredarna Åsa Borén (projektledare), Marie-Anne Karlsson och Åsa Malmros (jurist). Ansvarig projektägare har varit enhetschef Elisabeth Wärnberg Gerdin. Socialstyrelsen vill tacka alla som med engagemang och stort kunnande har deltagit i arbetet.

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Uppdraget	9
Bakgrund, syfte och mål	10
Stödboende – juridiskt ramverk.....	11
Vad är ett stödboende?	11
Tänkbara målgrupper för placering i stödboende	11
Socialnämndens bedömning inför placering i stödboende	12
Stödboende innebär ett eget boende och individuellt anpassat stöd.13	
Lämplighetsbedömning vid inskrivning i ett stödboende	15
Personalens kompetens	15
Krav på bemanning.....	15
Socialnämnden har det sammanhållande ansvaret	16
Vad som gäller vid utskrivning	17
Genomförande och metod	18
Frågor för uppföljning och utvärdering.....	18
Metoder.....	19
Resultat	21
Hur många stödboenden finns det?	21
Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga	21
Kommunernas/stadsdelarnas användning och erfarenheter av stödboende.....	23
Intervjustudie	30
Erfarenheter från IVO.....	36
Socialstyrelsens bedömning	40
Stödboende ger förutsättningar för att förbereda sig för ett självständigt liv.....	40
Barn och unga är överlag nöjda med en insats i form av stödboende	40
Placeringsformen fyller en viktig funktion	41
Områden att uppmärksamma.....	41
Referenser	43

Sammanfattning

Den 1 januari 2016 infördes en ny placeringsform, stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år. Bakgrunden till reformen var behovet av fler placeringsalternativ, särskilt en mindre ingripande insats för barn och unga som inte har sådana behov av vård- och behandlingsinsatser som motiverar en placering i hem för vård och boende (HVB).

En insats i form av stödboende ska under trygga former förbereda barnet eller den unge för ett självständigt boende och vuxenliv. Barnet eller den unge får disponera ett eget boende samt får ett individanpassat praktiskt och känslomässigt stöd inom olika livsområden med målet att på sikt klara ett självständigt boende och vuxenliv. Insatsen bör syfta till att barnet eller den unge ges förutsättningar för att kunna klara sin dagliga livsföring, fungera i skola eller annan sysselsättning, hantera sin ekonomi, ha ett socialt nätverk och en meningsfull fritid.

Socialstyrelsen har följt upp och utvärderat den nya placeringsformen stödboende.

Rapporten visar hur stödboende har använts i kommunerna och beskriver vilka förutsättningar den nya placeringsformen ger de aktuella målgrupperna samt vilka positiva och negativa erfarenheter kommuner samt de barn och unga som är placerade i stödboende har.

De allra flesta kommuner/stadsdelar har barn och unga placerade i stödboende, 89 procent. Under 2018 var det 5 361 barn och unga som placerades i stödboende. De flesta var pojkar, 4 602 personer och 759 var flickor (14 procent).

Av alla placeringar i stödboende var 13 procent 16-17 år, vilket innebär att 675 av de som fick en insats i form av stödboende var barn. Ungefär hälften av alla placerade barn och unga i stödboende var ensamkommande barn och unga.

Nästan alla kommuner/stadsdelar som har stödboenden har placerat barn och unga som har kommit som ensamkommande barn till Sverige, 93 procent. Runt hälften hade placerat någon från de andra målgrupperna som i förarbetena bedömdes som tänkbara för placering i stödboende, dvs. ”barn och unga som lever i en konfliktfylld eller på annat sätt otillfredsställande hemsituation” och ”barn och unga som tidigare varit placerade för social problematik”.

När det gäller kommunernas/stadsdelarnas planer för stödboende i framtiden är det ungefär en fjärdedel som säger att man planerar att minska på antalet platser eller avveckla helt. En fjärdedel anger att verksamheten ska fortsätta som idag.

Kommunerna och stadsdelarna är i huvudsak positiva till placeringsformen och menar att den fyller en viktig funktion. De uttrycker att en insats i form av stödboende leder till ett ökat ansvarstagande från den unges sida och ger hen större självständighet än t.ex. en placering på HVB, och att stödboendet är ett bra komplement på vägen mot ett eget boende och vuxenliv. Kommu-

nerna/stadsdelarna nämner dock att det ställs höga krav på mognad i stödboende och att det finns risk för att den unge inte klarar den självständighet som krävs.

De barn och unga som Socialstyrelsen har intervjuat har varit övervägande positiva till sin placering och till det stöd de har fått.

Sammantaget bedömer Socialstyrelsen att en insats i form av stödboende kan ge barn och unga de förutsättningar som är intentionen med placeringsformen, det vill säga att barn och unga ska klara sin dagliga livsföring, fungera i skola eller annan sysselsättning, hantera sin ekonomi, ha en meningsfull fritid, ha ett socialt nätverk och därmed ges förutsättningar för att klara ett självständigt liv.

Även om det överlag är positiva erfarenheter som kommit fram i utvärderingen finns det vissa områden som Socialstyrelsen vill uppmärksamma.

- Barnets eller den unges individuella behov och förmåga att klara av den nivå av självständighet som krävs för placering i stödboende beaktas inte alltid av socialnämnden vid val av placeringsform.
- När barn placeras i stödboende krävs särskilda skäl eftersom det kan finnas risker med att placera ett barn i ett eget boende med en mindre närvaro och kontakt med personal.
- I uppföljningen har det kommit fram att det inte alltid görs en lämplighetsbedömning i samband med inskrivning vid stödboende. Föreståndaren ska alltid bedöma om barnets eller den unges behov av stöd kan tillgodoses med hänsyn till tillgången av personal, personalens kompetens, och boendets utformning.
- Kommunerna kan behöva se över sina boendelösningar för barn och unga för att se om lösningarna uppfyller kriterierna för stödboende. Verksamheten omfattas då av det regelverk som rör stödboende och ska anmälas till IVO.
- Ungas boendesituation är generellt svår och socialnämnden har även ett ansvar efter en placering att ge stöd och hjälp med den unges bostadssituation.

Uppdraget

Socialstyrelsen fick i regleringsbrevet för 2016 ett uppdrag gällande placeringsformen stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år:

”Socialstyrelsen ska följa upp och utvärdera den nya placeringsformen för barn och unga – stödboende – som införs i socialtjänstlagen, SoL (2001:453) den 1 januari 2016 (i enlighet med prop. 2015/16:43 Stödboende – en ny placeringsform för barn och unga). Uppdraget ska genomföras i samråd med Inspektionen för vård och omsorg, IVO. En delredovisning ska lämnas till regeringen senast den 30 november 2016. Socialstyrelsen ska slutredovisa uppdraget till Regeringskansliet (Socialdepartementet) senast den 31 mars 2019. ”

Den 19 oktober 2017 beslutade regeringen att slutredovisningen skulle flyttas fram till den 31 oktober 2019.

Bakgrund, syfte och mål

Den 1 januari 2016 infördes en ny placeringsform; stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år. Bakgrunden till reformen var behovet av fler placeringsalternativ, särskilt en mindre ingripande insats för barn och unga som inte har sådana behov av vård- och behandlingsinsatser som motiverar en placering i HVB.

Syftet med Socialstyrelsens uppdrag är att på nationell nivå följa upp och utvärdera den nya placeringsformen stödboende. Målet är att i denna slutrapport beskriva hur den nya placeringsformen har använts i kommunerna/stadsdelarna samt besvara frågor om vilka förutsättningar den nya placeringsformen ger de aktuella målgrupperna och vilka positiva och negativa erfarenheter kommunerna och stadsdelarna samt de barn och unga som är placerade i stödboende har.

Stödboende – juridiskt ramverk

Socialstyrelsen publicerade i januari 2016 (nr 1/2016) ett meddelandeblad med information om den nya boendeformen [1]. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:56) om stödboende trädde i kraft den 1 juli 2016.

Vad är ett stödboende?

I första hand är ett stödboende tänkt som ett placeringsalternativ för unga i åldern 18–20 år, men om det finns särskilda skäl kan även 16- och 17-åringar bli aktuella för placering i ett stödboende.¹

En insats i form av stödboende ska under trygga former förbereda barnet eller den unge för ett självständigt boende och vuxenliv. Barnet eller den unge får disponera ett eget boende samt får ett individanpassat praktiskt och känslomässigt stöd inom olika livsområden med målet att på sikt klara ett självständigt boende och vuxenliv. Insatsen bör syfta till att barnet eller den unge efter tiden i stödboendet ska kunna klara sin dagliga livsföring, fungera i skola eller annan sysselsättning, hantera sin ekonomi, ha ett socialt nätverk, och ha en meningsfull fritid.²

Tänkbara målgrupper för placering i stödboende

Stödboende kan vara ett fristående placeringsalternativ eller fungera som utslussning efter annan vård utanför det egna hemmet, i t.ex. familjehem eller HVB men också efter vård vid ett särskilt ungdomshem.³

På samma sätt som för andra placeringsformer ska socialtjänsten alltid göra en individuell bedömning av om barnet eller den unge ska tas emot i ett stödboende. Det går därför inte att uttömmande exemplifiera vilka målgrupper som kan bli aktuella för en placering i stödboende. Tänkbara målgrupper för placering i stödboende är

- barn och unga som tidigare varit placerade,
- ensamkommande barn och unga, och
- barn och unga som lever i en konfliktfylld eller på annat sätt otillfredsställande hemsituation och som inte motiverar en placering i HVB.⁴

¹ Regeringens proposition 2015/16:43
Stödboende – en ny placeringsform för barn och unga s.38

² Prop. 2015/16:43 s. 36

³ Prop. 2015/16:43 s. 36

⁴ Prop. 2015/16:43 s. 37

Stödboende är tänkt att fylla en viktig funktion i ett utslussnings- och eftervårdssammanhang efter en placering i familjehem eller HVB. Träning för ett framtida eget boende är en viktig del i ett eftervårdsprogram och tillgången till ett stödboende kan göra en successiv utslussning från familjehem eller HVB möjlig.⁵

Ensamkommande barn och unga som tidigare placerades i HVB men som inte har ett särskilt vårdbehov, och som kan behöva ett mer självständigt boende och ett mer individanpassat stöd med ett annat innehåll jämfört med HVB, kan vara en tänkbar målgrupp för stödboende enligt förarbetena.⁶

Barn och unga som lever i en konfliktfylld eller på annat sätt otillfredsställande hemsituation, som dock inte motiverar en placering i HVB, kan även de vara en tänkbar grupp för en insats i form av stödboende. Ofta rör det sig om starka konflikter mellan föräldrar och unga. De som ingår i gruppen utmärks ibland av att de rymmer hemifrån eller kastas ut hemifrån. Utan lämpligt stöd från socialtjänsten riskerar dessa ungas problematik att eskalera, med ökade behov av samhällsinsatser som följd. Dessa barn och unga behöver vanligtvis varken familjehem eller HVB och för dem kan stödboende vara ett lämpligt alternativ.⁷

Socialnämndens bedömning inför placering i stödboende

Ett beslut om en insats i form av stödboende bör ha ett tydligt mål och vara väl underbyggt. Inför en placering i ett stödboende ska socialnämnden göra en individuell bedömning av om det är en lämplig placeringsform för barnet eller den unge eller om denne har behov av vård- och behandlingsinsatser som motiverar en annan placeringsform. Utgångspunkten vid val av insats är barnets eller den unges behov såsom det bedömts och formulerats i utredningen och vårdplanen. En bedömning behöver även göras av om förutsättningarna i det tilltänkta boendet svarar mot barnets eller den unges specifika behov. Nämnden ska dokumentera sin bedömning, och vilka överväganden, som ligger till grund för beslutet, i ett beslutsunderlag.⁸ En placering i ett stödboende bör som regel endast kunna bli aktuellt om barnet eller den unge har ett mindre behov av vård.⁹ Socialnämnden behöver även bilda sig en klar uppfattning om huruvida barnet eller den unge har förmåga att klara av den nivå av självständighet som krävs för placering i stödboende.¹⁰

Socialtjänsten behöver ge barnet eller den unge information som är anpassad till denne om vad placeringsformen innebär, samt ta reda på hur barnet eller den unge ställer sig till en placering i ett eget boende och vad detta kan innebära för honom eller henne såväl praktiskt som socialt och känslomässigt.¹¹ Socialnämnden behöver även överväga eventuella risker till följd

⁵ Prop. 2015/16:43 s. 37

⁶ Prop. 2015/16:43 s. 37

⁷ Prop. 2015/16:43 s. 37f

⁸ 5 kap. 9 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS

⁹ Prop. 2015/16:43 s. 38

¹⁰ Prop. 2015/16:43 s. 38

¹¹ Prop. 2015/16:43 s. 38

av ett eget boende med mindre närvaro av personal. Det kan handla om en ökad risk att barnet eller den unge försvinner, en risk för människohandel, men också risker som socialt utanförskap. Barn och unga som bedöms vara i riskzonen för att utveckla ett missbruk eller kriminalitet bör inte bli aktuella för ett stödboende.¹²

I regel bör det främst kunna bli fråga om frivilliga placeringar i ett stödboende med stöd av socialtjänstlagen, SoL. Även barn och unga som är placerade med stöd av lag med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, kan dock komma i fråga, främst placeringar enligt 2 § LVU, dvs. i de s.k. miljöfallen.¹³

I likhet med vad som gäller inför placering i familjehem och HVB ska det finnas en vårdplan som beskriver målet med vården och de särskilda insatser som barnet eller den unge behöver, vilka därefter konkretiseras i en genomförandeplan.¹⁴

Särskilda skäl för placering av barn i åldern 16-17 år

I första hand är ett stödboende tänkt som ett placeringsalternativ för unga i åldern 18–20 år, men om det finns särskilda skäl kan även 16- och 17-åringar bli aktuella för placering i ett stödboende.¹⁵

Särskilda skäl kan vara att barnet bedöms vara moget och förberett för att på ett bra sätt klara av att bo och leva i ett eget boende, att barnet anses moget i övrigt och att barnet själv har uttryckt en önskan att bo i ett eget boende.¹⁶

Socialnämnden behöver iaktta en större försiktighet vid placering av barn då de är att betrakta som en särskild skyddsvärd grupp och då det kan finnas risker med att placera ett barn i ett eget boende med mindre närvaro och kontakt med personal.¹⁷

Stödboende innebär ett eget boende och individuellt anpassat stöd

En insats i form av stödboende innebär att barnet eller den unge får disponera ett eget boende i kombination med ett individuellt anpassat praktiskt och känslomässigt stöd.¹⁸

Det egna boendet

De egna boenden som ingår i ett stödboende ska vara hemlika och bestå av rum för boende, utrymme för tillagning och intag av måltider samt rum för personlig hygien.¹⁹

Ett eget boende bör bestå av en egen lägenhet, men om det bedöms lämpligt kan det egna boendet utgöras av ett eget rum för boende och utrymmen

¹² Prop. 2015/16:43 s. 38

¹³ Prop. 2015/16:43 s. 38

¹⁴ Se 11 kap. 3 § SoL

¹⁵ Prop. 2015/16:43 s. 38

¹⁶ Prop. 2015/16:43 s. 38f

¹⁷ Prop. 2015/16:43 s. 39

¹⁸ 5 kap. 2 § HSLF-FS 2016:56

¹⁹ 6 kap. 2 § HSLF-FS 2016:56

som delas med andra som är placerade i stödboendet.²⁰ De delade utrymmena kan t.ex. utgöras av rum för matlagning och rum för personlig hygien. De egna boendena ska vidare vara utformade med hänsyn tagen till den personliga integriteten. Barnet eller den unge ska kunna låsa lägenheten eller rummet för boende samt rummet för personlig hygien. Personalen ska dock vid behov kunna låsa upp och barnet eller den unge ska få information om i vilka situationer detta får ske.²¹

Ett eget boende bör innebära att barnet eller den unge tar huvudansvar för sina egna hushållssysslor, t.ex. mathållning, tvätt och städning.²²

Föreståndaren för stödboendet bör se till att det finns ordningsregler för de egna boendena och eventuella delade utrymmen. Reglerna bör syfta till att tillgodose säkerhet, trygghet och trivsel. De bör vara väl kända av personalen och av barnen och de unga.²³

Individuellt anpassat stöd

Förutom ett eget boende innebär en insats i form av stödboende ett individuellt anpassat stöd utifrån barnets eller den unges behov. Det är viktigt att barn och unga i stödboende får stöd att klara av ett eget boende, t.ex. genom hjälp med frågor om ekonomi och med att få en struktur i sin vardag. Det är särskilt viktigt att det finns en flexibilitet i stödet utifrån de behov som barnet eller den unge har och en medvetenhet om och beredskap för att behoven kan variera över tid. Det känslomässiga stödet kan vara minst lika viktigt som det praktiska. Det bör t.ex. finnas uppmärksamhet på och beredskap för att hantera situationer där barnet eller den unge upplever otrygghet och ensamhet. Det är särskilt angeläget för personalen på ett stödboende att uppmärksamma de barn och unga som tillfälligt inte har någon vardagssysselsättning och som under den tiden kanske tillbringar mycket tid ensamma hemma.²⁴

Det individuellt anpassade stödet ska vara både praktiskt och känslomässigt. Stödet till barnet eller den unge kan innefatta samtal av motiverande och trygghetsskapande karaktär, pedagogiskt stöd i den dagliga livsföringen, samhällsinformation, medverkan i kontakter med myndigheter och andra samhällsorgan, hjälp att bibehålla och vid behov etablera sociala relationer, aktiviteter som kan bidra till en meningsfull fritid samt regelbunden tillsyn i det egna boendet.²⁵

En annan viktig aspekt är att så långt det är möjligt och lämpligt involvera vårdnadshavare och övrigt nätverk i barnets eller den unges liv. Det handlar då framför allt om att barnet eller den unge kan behöva hjälp att förbättra relationerna till sina föräldrar, syskon och andra viktiga personer. Det är också en fråga om säkerhet. Kontakten med den egna familjen och vänner kan motverka ensamhet och bidra till ökad uppmärksamhet på hur barnet eller den

²⁰ 6 kap. 2 § AR SOSFS 2015:56

²¹ 6 kap. 3 § SOSFS 2015:56

²² 6 kap. 2 § SOSFS 2015:56

²³ 5 kap. 2 § SOSFS 2015:56

²⁴ Prop. 2015/16:43 s. 40

²⁵ 5 kap. 2 § HSLF-FS 2015:56 och 5 kap. 2 § HSLF-FS 2015:56 AR

unge mår och har det i sitt boende.²⁶ En placering i ett stödboende kan givetvis behöva kompletteras med öppenvårdsinsatser från socialtjänsten men också från hälso- och sjukvården.²⁷

Lämplighetsbedömning vid inskrivning i ett stödboende

Den som beslutar om inskrivning utgår, vid den lämplighetsbedömning som ska göras enligt 3 kap. 11 § SoF, från socialnämndens bedömning av vilket behov av stöd barnet eller den unge har, och omständigheterna i övrigt kring barnet eller den unge.²⁸ Det ska särskilt beaktas hur barnets eller den unges behov av stöd kan tillgodoses under trygga och säkra former. Hänsyn ska tas till tillgången till personal, personalens kompetens, och boendets utformning.²⁹

Om den aktuella placeringen avser ett eget boende som ligger nära andra boenden som ingår i verksamheten, eller ett boende med utrymmen som delas med andra placerade barn eller unga, ska den som beslutar om inskrivning även beakta om placeringen kan innebära negativ påverkan eller medföra kränkningar, våld eller övergrepp.³⁰

Personalens kompetens

Föreståndaren vid ett stödboende ska ha en relevant utbildning och den sammantagna kompetens som behövs för att kunna leda, utveckla och följa upp verksamheten.³¹ Övrig personal ska ha den utbildning, erfarenhet och personlig lämplighet som behövs för att kunna utföra sina arbetsuppgifter. Personalens sammantagna kompetens vad gäller utbildning och erfarenhet ska ge förutsättningar för att möta de behov av stöd som målgruppen har, och säkerställa en trygg och säker insats.³² Den som bedriver verksamheten ska vidare se till att personalen får den introduktion, handledning och kompetensutveckling den behöver för att kunna utföra sina arbetsuppgifter.³³

Krav på bemanning

Ett stödboende ska ha särskilt avdelad personal som har till sin huvudsakliga uppgift att stödja de barn eller unga som är placerade i boendet.³⁴ Den särskilt avdelade personalen bör vara organiserad på ett sätt som bidrar till kontinuitet och möjliggör förtroendefulla relationer med barnen eller de unga i stödboendet.³⁵

²⁶ Prop. 2015/16:43 s. 40

²⁷ Prop. 2015/16:43 s. 41

²⁸ Se 3 kap. 11 § SoF och 4 kap HSLF-FS 2016:56

²⁹ 4 kap. HSLF-FS 2016:56

³⁰ 4 kap. 2 § HSLF-FS 2016:56

³¹ Se 8 kap. 1 § HSLF-FS 2016:56

³² 8 kap. 2 § HSLF-FS 2016:56 och 8 kap. 2 § AR HSLF-FS 2016:56

³³ Se 8 kap. 3 § HSLF-FS 2016:56

³⁴ 7 kap. 1 § HSLF-FS 2016:56

³⁵ 7 kap. 1 § och 7 kap. 1 § AR HSLF-FS 2016:56

Personal ska finnas på plats i stödboendet i den utsträckning och den omfattning som krävs med hänsyn tagen till verksamhetens utformning och de placerades behov. Personal ska dock vara tillgänglig dygnet runt och ska vid behov kunna infinna sig i de egna boendena utan oskäligt dröjsmål med hänsyn tagen till barnets eller den unges trygghet och säkerhet.³⁶

Om de egna boendena som ingår i verksamheten ligger nära varandra, eller består av utrymmen som delas med andra placerade barn eller unga, ska det särskilt beaktas i vilken utsträckning och omfattning personalen behöver vara på plats i direkt anslutning till de egna boendena. Detsamma gäller om barn i åldern 16–17 år kan komma att bli placerade i stödboendet.³⁷

Vid de tider på dygnet då individuellt anpassat stöd normalt inte ges kan annan personal än den särskilt avdelade vara tillgänglig för att tillfälligt ge sådant stöd.³⁸

Socialnämnden har det sammanhållande ansvaret

Socialnämnden ansvarar för att barn och unga som får en insats i form av stödboende får god vård.³⁹ Precis som vid andra placeringar ska såväl en vårdplan som en genomförandeplan upprättas samt ska en särskilt utsedd socialsekreterare utses som ansvarar för kontakterna med barnet eller den unge.⁴⁰ Genomförandeplanen konkretiserar innehållet i vårdplanen och tydliggör för alla som är berörda vid genomförandet av insatsen hur den ska genomföras och vilka delmål som ska uppnås. Vårdplanen fokuserar på vad som behöver göras medan genomförandeplanen beskriver hur det ska gå till. Genom att följa vården kan socialnämnden se till att vården är rättssäker och trygg och utgår från barnens och de ungas behov. Det görs med utgångspunkt från de respektive vård- och genomförandeplaner som upprättats. Uppföljningar är även en förutsättning för att upptäcka eventuella missförhållanden i det boende där barnet eller den unge är placerat. Det krävs ett nära samarbete mellan socialtjänsten och stödboendet för att uppnå ett gott resultat. Den som bedriver verksamhet i form av stödboende ska, om det inte finns hinder enligt bestämmelser om sekretess och tystnadsplikt, se till att socialnämnden blir uppmärksam på om det i verksamheten framkommer att barnets eller den unges behov förändras. Verksamheten ska även informera nämnden om andra faktiska omständigheter och förhållanden som har betydelse för insatsens genomförande samt hur barnet eller den unge kan förberedas för tiden efter att placeringen har avslutats.⁴¹

³⁶ 7 kap. 2 och 3 §§ HSLF-FS 2016:56

³⁷ 7 kap. 2 § HSLF-FS 2016:56

³⁸ 7 kap. 2 § HSLF-FS 2016:56

³⁹ Se 6 kap. 1 § tredje stycket SoL

⁴⁰ 11 kap. 3 § SoL och 6 kap. 7c § SoL

⁴¹ 5 kap. 3 § SOSFS 2015:56

Vad som gäller vid utskrivning

När barnet eller den unge inte längre är i behov av vård i stödboendet ska barnet eller den unge skrivas ut från boendet.⁴² Utskrivning ska också ske om det är fråga om en frivillig insats enligt SoL och barnet eller dennes vårdnadshavare begär att vården ska upphöra, eftersom det då inte längre finns något samtycke till insatsen.⁴³ Om barnet eller den unge vårdas enligt LVU får han eller hon inte skrivas ut om inte socialnämnden begärt eller medgett utskrivning från stödboendet.⁴⁴

Om det under placeringen framgår att barnet eller den unge har ett vårdbehov som motiverar placering i HVB eller i familjehem bör utskrivning övervägas.

Det kan även hända att ett barn eller en ung person omöjliggör eller allvarligt försvårar meningsfulla vård- eller hjälpinsatser för sig eller andra som vistas på stödboendet. Om så sker ska föreståndaren snarast underrätta socialnämnden om detta. Så ska även ske om barnet eller den unge behöver annan vård än den stödboendet kan erbjuda.⁴⁵

⁴² 3 kap. 14 § SoF

⁴³ Se 3 kap. 14 § SoF

⁴⁴ 3 kap. 14 § SoF

⁴⁵ 3 kap. 15 § SoF

Genomförande och metod

Under 2016 genomförde Socialstyrelsen en förstudie för att kartlägga nuläget i kommunerna/stadsdelarna när det gäller placeringsformen stödboende. Syftet var också att konkretisera frågor och identifiera metoder för den fortsatta datainsamlingen. I november 2016 publicerades en delrapport i uppdraget [1].

Frågor för uppföljning och utvärdering

Tabell 1 beskriver hur och när insamlingar av uppgifter genomförts för att besvara uppdragets frågor.

Tabell 1. Frågor för uppföljning och utvärdering

Frågor	Dataunderlag/metod	Insamlingsperiod
Hur många stödboenden och platser finns? Fördelat på olika huvudmän.	Uppgifter från IVO	2016-2019
Antalet placeringar i stödboende. Kön, ålder, målgrupp mm	Socialstyrelsens register över socialtjänstinsatser för barn och unga	2018
Vilka stödsatser ges?	Intervjustudie	2017-2019
De ungas erfarenheter?	Intervjustudie och IVO:s erfarenheter av sina barnsamtal.	2017-2019
Hur har stödboende använts i kommunerna/stadsdelarna bl.a. vad gäller lokaler och målgrupper?	Enkät och intervjustudie	Enkätstudie 2019 Intervjustudie 2017-2019
Vilka särskilda skäl ligger till grund för placeringar av 16-17-åringar?	Enkät och intervjustudie	Enkätstudie 2019 Intervjustudie 2017-2019
Vilka positiva och negativa erfarenheter finns av placeringsformen stödboende?	Enkät, intervjustudie och IVO	Enkätstudie 2019 Intervjustudie 2017-2019 Samråd IVO 2016-2019
Har några negativa följder eller risker som kan vara förknippade med en placering i stödboende identifierats?	Intervjustudie och IVO	Intervjustudie 2017-2019 Samråd IVO 2016-2019
Ger placeringsformen barn och unga förutsättningar för att klara sin dagliga livsföring, fungera i skola eller annan sysselsättning, hantera sin ekonomi samt ha ett socialt nätverk och en meningsfull fritid. Det vill säga, förutsättningar som behövs för att förbereda barnet eller den unge för ett självständigt boende och vuxenliv?	Sammanvägning och bedömning av allt insamlat material	2019

Metoder

Intervjustudie

Under 2017–2019 genomförde Socialstyrelsen besök i 9 kommuner med olika storlek och geografiskt spridda över landet och intervjuade olika representanter med erfarenhet av stödboende.

En viktig utgångspunkt i intervjustudien var att barnperspektivet skulle finnas med. Barn och unga är experter på sin egen situation och kan därmed bidra med unik och värdefull kunskap. Socialstyrelsen genomförde därför intervjuer på 10 stödboenden med totalt 21 barn och unga (15 pojkar och 6 flickor). Av dessa var 16 ensamkommande barn och unga som hade fått permanent uppehållstillstånd. Frågorna handlade framförallt om hur de upplevde det stöd som de fick i stödboendet på områdena daglig livsföring, skola eller annan sysselsättning, ekonomi, socialt nätverk och fritid. Barnen och de unga fick ett informationsbrev innan besöket och kunde sen anmäla sig frivilligt om de ville delta.

Vidare intervjuades personal och föreståndare på samma stödboenden. Av dessa hade sju boenden ensamkommande barn och unga som målgrupp och tre hade andra målgrupper, främst barn och unga som varit placerade tidigare. De teman som berördes i dessa intervjuer var framförallt matchning och lämplighetsbedömningar samt förutsättningar för det individuella stödet.

I alla kommuner utom två intervjuades också en eller två socialsekreterare, främst om utredning, genomförande och uppföljning av placeringen.

Enkätstudie till socialtjänsten

En enkätstudie till socialtjänsten i samtliga kommuner och stadsdelar genomfördes våren 2019. Svarsprocenten var 76 procent. Kvalitetsdeklaration för undersökningen finns i bilaga 1. Frågorna handlade om användningen av stödboende, exempelvis vilka målgrupper och vilka lokaler man och om positiva och negativa erfarenheter av stödboende. Vissa frågor efterfrågar uppgifter på placeringar inom kommunen och vissa frågor omfattar placeringar i stödboende generellt. Detta anges i respektive tabell.

Uppgifter från Socialstyrelsens register över socialtjänstinsatser till barn och unga

Antalet barn och unga placerade på stödboenden samt ålder och könsfördelning har tagits fram ur Socialstyrelsens register över socialtjänstens insatser för barn och unga.

Samråd med IVO

Socialstyrelsen har i enlighet med uppdraget under projektets gång haft löpande dialog och träffat IVO vid tre tillfällen. Socialstyrelsen har träffat Region Mitt som är utsedd representant i samrådet. De olika regionerna har regelbundna träffar på chefsnivå för att utbyta erfarenheter av tillsynen av stödboende och Region Mitt har därför kunnat lämna en helhetsbild från alla regioner.

Samrådet har haft som syfte att dels ta del av IVO:s erfarenheter av stödboende från den tillsyn som de genomfört, dels se om kommuner/stadsdelar eller andra aktörer har haft några särskilda frågor.

Resultat

Hur många stödboenden finns det?

IVO för statistik över antalet stödboenden som finns. Antalet stödboenden och platser har ökat under perioden 2016-2018, för att minska under senare delen av 2019. Tabell 2 visar antalet aktiva stödboenden vid olika tider.

Tabell 2. Antal stödboenden och platser 2016–2019

År	Antal stödboenden			Antal platser		
	Offentliga	Privata	Totalt	Offentliga	Privata	Totalt
2016	227	84	311	3350	1136	4486
2017	364	227	591	5384	2524	7908
2018*	345	279	624	5301	3144	8445
2019**	283	270	553	4307	3221	7528

*14 februari 2019

**13 september 2019

Källa: Inspektionen för vård och omsorg

Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga

Socialstyrelsens register innehåller uppgifter om barn och unga som någon gång under året fått vård enligt socialtjänstlagen eller insatser enligt lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga. Nedan presenteras ett urval uppgifter för 2018 gällande heldygnsinsatser generellt och stödboende specifikt.

Stödboende är en av flera placeringsformer

Barn och unga med heldygnsinsatser placeras oftast i familjehem. Det var 38 800 barn och unga som var placerade någon gång under 2018 och av dessa hade 59 procent varit placerade i familjehem. Den näst vanligaste placeringsformen, 38 procent, var HVB. Totalt var 14 procent av alla barn och unga som fick en heldygnsinsats placerade i stödboende, se tabell 3. Varje individ kan ha haft flera placeringar under året och därför summerar tabellen till fler än 38 800 barn och unga, och andelarna överstiger 100 procent.

Det är fler pojkar än flickor inom samtliga placeringsformer. Den största procentuella skillnaden avseende placeringsformen och kön återfinns i placeringsformen stödboende, där andelen pojkar var 86 procent.

Tabell 3. Antal* och andel* barn och unga som varit placerade i respektive placeringsform under år 2018 uppdelat på kön.

Placeringsform	Pojkar	Flickor	Alla	Andel (procent)
Familjehem	13 796	9 282	23 078	59
HVB	11 355	3 383	14 738	38
Stödboende	4 695	784	5 479	14
Annan placeringsform	2 522	758	3 280	8
Särskilt ungdomshem enligt 12 § LVU	818	416	1 234	3
Eget hem	384	308	692	2

Källa: Socialstyrelsen

* Observera att en och samma individ kan ha flera olika placeringsformer under året och att summorna därför överstiger det totala antalet individer som varit placerade under året.

Antalet placeringar av barn och unga 16-20 år i stödboende 2018

Från och med 2018 ingår även asylsökande i statistiken men eftersom dessa inte ingick tidigare kan inte statistiken för 2018 jämföras med tidigare år. Även information om barnet var ensamkommande samlas in från och med 2018.

I tabellerna 4 och 5 nedan redovisas antalet barn och unga i åldrarna 16–20 år som var placerade i stödboende under 2018. Tabell 4 redovisar dem som var folkbokförda i landet (med personnummer) och tabell 5 dem som var asylsökande (utan personnummer), fördelat efter ensamkommande och övriga. Identifikationsnumret för asylsökande är inte unikt på riksnivå, varför tabell 5 bör tolkas med försiktighet. Vidare skiljer sig summan av tabell 4 och 5 något från totalen i tabell 3, vilket beror på åldersavgränsningen och att asylsökande inte har unika identifikationsnummer.

Tabell 4. Antalet placerade i stödboende år 2018 bland personer som var folkbokförda i landet.

		Pojkar	Flickor	Alla
Ensamkommande	16–17 år	267	12	279
	18+ år	2 045	181	2 226
Övriga	16–17 år	195	83	278
	18+ år	1 609	440	2 049
Totalt		4 116	716	4 832

Källa: Socialstyrelsen

Totalt var 5 361 barn och unga i åldern 16–20 år placerade i stödboende någon gång under 2018. Av dessa hade 4 832 uppehållstillstånd (tabell 4), vilket motsvarar 90 procent, och 529 (tabell 5) var asylsökande, vilket motsvarar 10 procent.

Av det totala antalet i stödboende (5 361) var drygt hälften registrerade som ensamkommande (2 845) varav 8 procent (221) var flickor. Knappt 13 procent (675) av alla som var placerade i stödboende var barn (16–17 år) och 14 procent var flickor.

Bland de 16–17-åringar som var folkbokförda landet så var de flesta kvar i stödboende (85 procent) vid utgången av 2018 medan drygt hälften av 18–20-åringarna var kvar i stödboende (56 procent) vid årets slut och en femtedel (20 procent) flyttat till eget boende (visas ej i tabell).

Tabell 5. Antalet asylsökande barn och unga 16–20 år som var placerade i stödboende år 2018.

		Pojkar	Flickor	Alla
Ensamkommande	16–17 år	70	6	76
	18+ år	242	22	264
Övriga	16–17 år	39	3	42
	18+ år	135	12	147
Totalt		486	43	529

Källa: Socialstyrelsen

Kommunernas/stadsdelarnas användning och erfarenheter av stödboende

För att få information om hur stödboende har använts, och vilka erfarenheter kommuner/stadsdelar har, fick alla kommuner och alla stadsdelar en enkät med frågor om stödboende i maj 2019. Frågorna handlade både specifikt om placeringar inom kommunen/stadsdelen, placeringar i andra kommuner men också generellt om stödboende som placeringsform.

Målgrupper och boendelösningar

De flesta kommuner och stadsdelar, 89 procent, har placerat barn eller unga i stödboende. 11 procent har inga placeringar. Det fanns möjlighet att kommentera varför kommunen/stadsdelen inte har några sådana placeringar och den vanligaste anledningen är att det inte finns behov av detta, följt av att kommunen/stadsdelen har andra boendelösningar samt att stödboendet har lagts ner i kommunen/stadsdelen. Se tabell 6. Flera svarsalternativ var möjliga.

Tabell 6. "Har kommunen/stadsdelen personer placerade i stödboende 1 maj 2019?" (n=238)

	Antal	Andel (procent)
Ja, vi har stödboendeplaceringar i boenden i vår egen kommun/stadsdel	182	76
Ja, vi har stödboendeplaceringar i boenden i andra kommuner/stadsdelar	116	49
Nej, vi har inga stödboendeplaceringar. Ange huvudsaklig anledning:	26	11

Källa: Socialstyrelsen

De kommuner och stadsdelar som svarade ja på frågan om de har placeringar fick en följdfråga om vilka målgrupper de hade placerade i stödboende för barn och unga 16–20 år, vilket redovisas i tabell 7. Flera svarsalternativ var möjliga.

Tabell 7. Målgrupper som kommunerna/stadsdelarna har placerat i egen och andra kommuner/stadsdelar (n=212)

	Antal	Andel (procent)
Barn och unga som har kommit som ensamkommande barn till Sverige	197	93
Barn och unga som lever i en konfliktfylld eller på annat sätt otillfredsställande hemsituation	96	45
Barn och unga som tidigare varit placerade för social problematik	98	46
Annan målgrupp. I så fall ange vilken/vilka:	9	4

Källa: Socialstyrelsen

De flesta kommuner, 93 procent, har barn och unga som har kommit som ensamkommande till Sverige placerade i stödboende. Andra målgrupper som kommunerna/stadsdelarna placerat är ”barn och unga som lever i en konfliktfylld eller på annat sätt otillfredsställande hemsituation”, 45 procent och ”barn och unga som tidigare varit placerade för social problematik”, 46 procent.

Vi frågade vidare om det **inom** kommunen/stadsdelen finns stödboenden för 16–20-åringar som är könsuppdelade, det vill säga som bara tar emot pojkar eller flickor.

Tabell 8 visar att det är 75 procent av kommunerna/stadsdelarna som inte har könsuppdelade stödboenden och att 17 procent endast har könsuppdelade stödboenden. 8 procent säger att ”Ja, det finns könsuppdelade stödboenden i kommunen/stadsdelen, men inte alla”.

Tabell 8. Finns könsuppdelade stödboenden inom kommunen/stadsdelen? (n=182)

	Antal	Andel (procent)
Ja, alla befintliga stödboenden i kommunen/stadsdelen är könsuppdelade	31	17
Ja, det finns könsuppdelade stödboenden i kommunen/stadsdelen, men inte alla	15	8
Nej, inga stödboenden i kommunen/stadsdelen är uppdelade med hänsyn till kön	136	75
Total	182	100

Källa: Socialstyrelsen

Nästa fråga var om kommunen/stadsdelen **inom** kommunen har andra biståndsbeslutade boendelösningar för 18–20-åringar, utan psykisk funktionsnedsättning eller missbruk, inom öppenvården. I tabell 9 redovisas svaren.

Tabell 9. Har kommunen/stadsdelen andra biståndsbeslutade boendelösningar inom kommunen? (n=212)

	Antal	Andel (procent)
Ja. I så fall vilken/vilka lösningar finns?	99	47
Nej	113	53
Total	212	100

Cirka hälften av kommunerna/stadsdelarna har andra lösningar medan hälften inte har det. De andra boendelösningar som anges är i huvudsak olika former av andrahandskontrakt och sociala kontrakt med boendestöd. Men även tränings- ungdoms-, referens- och utslussningslägenheter anges.

Särskilda skäl för placering av barn 16-17 år

Det ska finnas särskilda skäl för att placera barn 16–17 år i stödboende eftersom det kan finnas risker med att placera barn i ett eget boende med unga över 18 år och mindre närvaro och kontakt med personal. För att få information om barn och unga placeras i samma stödboenden frågade vi om kommunen/stadsdelen har särskilda stödboenden som endast tar emot 16–17-åringar. Tabell 10 visar att majoriteten av kommunerna/stadsdelarna inte har stödboenden som endast tar emot 16–17-åringar.

Tabell 10. Antal/andel kommuner/stadsdelar som har särskilda stödboenden som endast tar emot 16–17-åringar (n=182)

	Antal	Andel (procent)
Ja	11	6
Nej	171	94
Total	182	100

Källa: Socialstyrelsen

Vidare efterfrågades vilka särskilda skäl det i huvudsak handlat om när kommunen/stadsdelen placerat barn 16–17 år i stödboende. Resultatet visas i tabell 11. Flera svarsalternativ var möjliga att välja.

Tabell 11. Huvudsakliga skäl till beslut om att placera barn i åldern 16–17 år i stödboende (n=212)

	Antal	Andel (Procent)
Barnet har bedömts vara moget och förberett för att på ett bra sätt klara av att bo och leva i ett eget boende	176	83
Barnet har själv uttryckt en önskan att bo i ett eget boende	92	43
Andra särskilda skäl	18	8
Har ej placerat barn 16-17 år i stödboende	30	14

Källa: Socialstyrelsen

Det vanligaste svaret var att ”Barnet har bedömts vara moget och förberett för att på ett bra sätt klara av att bo och leva i ett eget boende”. Det angav 83 procent av kommunerna/stadsdelarna medan 43 procent angav som särskilt skäl att ”Barnet har själv uttryckt en önskan att bo i ett eget boende”.

De 8 procent av kommunerna/stadsdelarna som angav andra särskilda skäl tar huvudsakligen upp att den unge inte kunde bo hos vårdnadshavare, att inget annat alternativ fungerat samt att den unge ville bo kvar i kommunen där hen hade kompisar och gick i skola. Det är 14 procent av kommunerna/stadsdelarna som inte har placerat barn i stödboenden.

Lokaler

Av tabell 12 och 13 framgår vilka olika typer av lokaler som används inom kommunen/stadsdelen och hur stor andel som använder respektive lösning/ar, uppdelat på barn 16–17 år och unga 18–20 år.

Resultaten visar att det är vanligare att använda utspridda lägenheter för unga 18–20 år än för barn. Flera alternativ var möjliga att ange.

Tabell 12. Lokaler inom kommunen/stadsdelen för barn 16–17 år (n=182)

	Antal	Andel (procent)
Utspridda egna eller delade lägenheter	78	43
Egna eller delade lägenheter i sammanhängande lokal	62	34
Egna rum med gemensamt kök, dusch, toalett och umgängesytor i sammanhängande lokal	66	36
Ej aktuellt	33	18

Källa: Socialstyrelsen

Tabell 13. Lokaler inom kommunen för unga 18–20 år (n=182)

	Antal	Andel (procent)
Utspridda egna eller delade lägenheter	134	74
Egna eller delade lägenheter i sammanhängande lokal	73	40
Egna rum med gemensamt kök, dusch, toalett och umgängesytor i sammanhängande lokal	80	44
Ej aktuellt	4	2

Källa: Socialstyrelsen

Under hösten 2016 fick kommunerna göra en bedömning av platstillgången av stödboende för ensamkommande barn [1]. Då angav 57 procent att behovet var otillräckligt, att för få platser fanns. På frågan i den här enkäten 2019, som omfattar alla målgrupper, har de flesta kommuner tillräcklig platstillgång eller överkapacitet.

Tabell 14. Platstillgång för placeringar i stödboende i den egna kommunen/stadsdelen för barn och unga 16–20 år (n=182)

	Antal	Andel (procent)
Otillräcklig	18	10
Tillräcklig	126	70
Överkapacitet	30	16
Kan inte bedöma	8	4
Totalt	182	100

Källa: Socialstyrelsen

Kommunerna och stadsdelarnas erfarenheter av placeringsformen

I enkäten ställdes frågan om kommunernas/stadsdelarnas erfarenheter av placeringsformen stödboende. Både positiva erfarenheter och erfarenheter av problem efterfrågades. De presenteras nedan i rangordning från den mest förekommande erfarenheten till den minst vanliga. Flera erfarenheter kunde anges.

Positiva erfarenheter av placeringsformen stödboende för barn och unga 16–20 år

Stödboende stödjer den unge i att ta eget ansvar. Drygt hundra kommuner uttrycker att deras erfarenhet är att stödboendeplaceringen leder till ett ökat ansvarstagande av barnen och de unga och större självständighet mot ett vuxet liv. Samtidigt ger placeringen trygghet och möjlighet att kunna få hjälp i en mer avskild och lugnare miljö än på exempelvis HVB.

Exempel på några av svaren är:

- ”Bra övergång till självständigt liv – särskilt för målgruppen ensamkommande utan andra problem”.
- ”De unga får en bättre vardag med mer avskildhet/privatliv än på HVB samt utvecklas till självständiga individer”.
- ”Ungdomen växer, klarar klivet till eget boende”.
- ”Då ungdomen är mogen för detta boende bedöms det främja ungdomens utveckling och självständighet”.

Stödboende ger lagom mycket och individanpassat stöd

Runt 40 kommuner uppger att för de unga som inte har behov av så omfattande stöd som i HVB eller familjehem så är stödboende ett bra alternativ som ger lagom mycket stöd när hen inte kan bo hemma, och att stödboende fungerar som ett bra stöd för unga som redan har en fungerande vardag, skolgång och mår bra. Även möjligheten till att individanpassa stödet bättre lyfts fram, vilket kan exemplifieras med en kommuns svar ” Ungdomar växer med eget ansvar, stödboendeformen ger möjligheten att individanpassa vårdinsatsen bättre än HVB. ”

Positivt med ny placeringsform

Här uppger också runt 40 kommuner en generellt positiv inställning till att stödboende finns som placeringsform och positiva erfarenheter av att använda sig av placeringsformen i kommunen. Exempelvis skriver en kommun ”Bra med fler placeringsalternativ utifrån behov som finns” och en annan ”Med ett välanpassat stöd så har det fungerat mycket bra för de som varit boende”.

Bra alternativ som utslussning

30 kommuner beskriver olika former av utslussning där man har positiva erfarenheter av att använda stödboende när steget till helt eget boende är för långt. Bland annat anges ”Ett tryggt sätt att slussas vidare till helt eget boende” och ”Tryggt boende för unga vuxna som behöver fortsatt anpassat stöd inför vuxenlivet, utan att ha ett vårdbehov.”

Upplevda problem med placeringsformen stödboende för barn och unga 16-20 år

Stödboende kräver mognad och balans mellan kontroll och frihet

Ungefär 60 kommuner anger att det ställs höga krav på eget ansvar och mognad av den unge i stödboende då stödet är begränsat, det är därför viktigt att barnet eller den unge har denna mognad innan beslut om placering i stödboende. Några kommuner beskriver exempelvis situationer där personer har omplacerats när den unges behov har varit för omfattande för att kunna mötas i ett stödboende. Några kommuner anger de att det finns risk att den unge inte klarar den fria formen som stödboende har, vilket kräver tät uppföljning från personal. Balansen mellan frihet och kontroll kan vara svår för både den unge och personal.

Svårt att bedöma behov

Det är 25 kommuner som beskriver att det kan vara svårt att bedöma vilka unga personer som är redo och vilka som inte är redo för stödboende. Det kan vara svårt att bedöma vilka behov den unge har och vilken grad av självständighet hen har uppnått. Det har exempelvis hänt att unga personer inte följt gällande regler och överlag inte har varit tillräckligt mogna för en stödboendeplacering och eftersom personalen inte har lika tät kontakt som i andra placeringsformer har det inte uppmärksammats direkt.

Svårt med boende efteråt

Ett problem som 20 kommuner tar upp är att det är problematiskt att hitta eget boende för den unge efter placeringen. Placeringen fortgår då längre än vad som behövs utifrån den unges behov eftersom det inte finns andra boendialternativ inom kommunen.

Begränsad tillsyn och personalnärvaro

Ett tiotal kommuner anger att stödboende innebär begränsad tillsyn och lägre personalnärvaro och därmed risk för att viktiga behov hos den unge inte uppmärksammas. Ett exempel som anges är att det kan vara svårt att nå de unga som drar sig undan från kontakt när de har fått ett större geografiskt avstånd till personalen. Några kommuner tar också upp att det finns risk för ensamhet när den unge bor i egen lägenhet.

Kan vara svårt att bo tillsammans

Det är också ett tiotal kommuner som anger olika problem när det gäller att bo i kollektiva lokaler. Bland annat anger en kommun att ”korridorboenden komplicerar när det uppstår konflikter mellan ungdomarna och där man delar på gemensamma utrymmen”.

Planer för framtiden när det gäller placeringsformen stödboende

En stor målgrupp i stödboende är ensamkommande barn och unga. Antalet asylsökande barn har dock minskat kraftigt från 2015. Se tabell 15.

Tabell 15. Antal asylsökande barn 2015–2019

	2015	2016	2017	2018	2019*
Flickor	2847	435	293	249	155
Pojkar	32 522	1 764	1 043	695	402
Totalt	35369	2199	1336	944	557

*Tom 1 september 2019

Källa: Migrationsverket.se

För att få information om hur kommunerna/stadsdelarna påverkas av att allt färre barn söker asyl i Sverige ställde Socialstyrelsen frågan ”Vad finns det för planer för framtiden för stödboende för barn och unga 16-20 år i kommun/stadsdelen?”

Svaren kan kategoriseras i sex teman och flera svar per kommun/stadsdel förekommer. Svaren redovisas i rangordning från det mest förekommande svaret till det minst vanliga svaret.

Antalet platser ska minskas och stödboende avvecklas

Det vanligaste temat är att kommunerna/stadsdelarna säger att antalet platser ska minskas och att stödboenden ska avvecklas eftersom behovet har minskat främst när det gäller ensamkommande barn och unga.

Några exempel på svar är:

- ”Kommunens planer är att avsluta stödboende 16-20. Vi anser att våra insatser för sociala kontrakt från 18 år är tillräckliga för målgruppen som inte är ensamkommande”.
- ”På grund av minskat mottagande av ensamkommande barn kommer stödboendet att avvecklas om något år enligt beslut”.
- ”Att avveckla det stödboende som idag finns för ensamkommande. Icke ensamkommande unga erbjuds träningsboende med boendestöd i lägenhet”.

Inga särskilda planer, verksamheten fortsätter som nu

Det näst vanligaste svaret är att det inte finns några särskilda planer för framtiden utan verksamheten ska fortsätta som nu. Flera kommuner/stadsdelar svarar att det varken finns konkreta planer eller beslut om framtiden för stödboende.

Planer för nya målgrupper finns

Flera kommuner/stadsdelar svarar att de planerar för nya målgrupper i stödboende och inte bara för ensamkommande barn och unga. Som exempel nämns stödboende för endast tjejer eller unga som varit placerade på särskilda ungdomshem eller HVB och som bedöms kunna klara stödboende.

Utvecklingsarbete pågår

Några kommuner/stadsdelar beskriver att de bedriver ett utvecklingsarbete för stödboende. En kommun svarar ”Inom förvaltningen diskuteras hur vi ska kunna anpassa verksamheterna efter dagens och framtida behov och kunna skapa en fungerande länk mellan stöd och självständighet när svårigheterna att få en egen bostad är så stor för den unga gruppen”.

Utökning av platser

Några kommuner/stadsdelar svarar att de har planer att utöka antalet platser i stödboende. Främst genom att omvandla HVB till stödboende och genom att ta hem placeringar av barn och unga i andra kommuner.

Övriga kommentarer

Enkäten avslutades med en möjlighet att lämna övriga kommentarer vilket 31 kommuner/stadsdelar gjorde. Följande är några av kommentarerna:

- ”Minskningen av ersättningar gällande målgruppen (ensamkommande barn och unga) har inneburit att kommunerna tvingats avyttra olika former av boende och personal i allt för snabb takt. Det har inte gynnat ungdomarna”.
- ”Placeringsformen är genomtänkt och behövlig. Den kräver nogsamhet vid inskrivningar så att den inte blir en slasktratt för ungdomar som inte kan bo/placeras på annat ställe, kräver en föreståndare som kan tacka nej till olämpliga placeringar”.
- ”Socialtjänsten har kunnat använda stödboende som byggdes upp när ensamkommande barn och ungdomar kom till kommunen. Hade kanske annars varit svårt att få gehör för idén”.

Intervjustudie

I den här delen redovisas resultat från de intervjuer som Socialstyrelsen genomfört med barn och unga, personal, föreståndare och socialsekreterare i nio kommuner.

Barn och ungas erfarenheter

Barn och unga har överlag en positiv uppfattning om sitt stödboende

De barn och unga som vi har intervjuat har genomgående varit nöjda med sitt boende och de har varit delaktiga i beslutet om flytten till stödboende. De få unga som inte var nöjda har inte varit delaktiga i beslutet om stödboende och har inte önskat att flytta dit utan hade velat stanna i den tidigare placeringen eller önskade en annan placering.

De unga som är positiva till sitt stödboende uttrycker att de uppskattar självständigheten med det egna boendet och ansvaret som följer med att laga mat och andra vardagssysslor. Många uttrycker också att det är skönt att kunna vara själv i sin lägenhet. En av de unga säger lättad ”jag får sköta mig själv”, till skillnad från när hen bodde på HVB och var tvungen att dela ”allt”.

Några av de positiva saker som de nämner är bland annat att det är mer självständigt och färre regler än på HVB. De tycker att personalen och kontaktpersonen som de har är bra och tillgänglig. Några nämner också att de uppskattar att de får mer egna pengar än tidigare och att de får möjlighet att välja vilken mat de ska laga.

På alla boenden som vi besökt finns husregler som är framtagna gemensamt och oftast avtal som den unge skriver på innan hen flyttar in som innehåller olika regler. Även om några av de unga upplever att vissa regler är för stränga och att personalen bestämmer för mycket så säger de samtidigt att ”det är ju deras roll”.

När vi frågade om det fanns något som de skulle vilja ändra på eller som kunde vara bättre så sa några av de unga att det är för få eller inga gemensamma aktiviteter. Några av de unga som nyligen hade flyttat till stödboendet tyckte även att det kunde vara ensamt och tråkigt jämfört med en placering i familjehem och på HVB, särskilt på helgerna.

En annan sak som kom fram var att några unga tyckte att boendet hade för strikta regler för när vänner kan besöka eller sova över och någon enstaka tyckte att personalen var på plats för lite.

Barn och unga upplever att de får det stöd de behöver

Barnen och de unga berättar att de trivs bra med personalen och att de kommer överens och har en god relation. De ger uttryck för att de får stöd när och med det de behöver. De beskriver ofta att de kontaktar personalen vid behov av hjälp snarare än att personalen söker upp dem för att gå igenom olika saker.

Alla som vi pratat med har en egen kontaktperson på boendet som de kan vända sig till, flera av de unga säger dock att de väljer lite vem som de pratar med utifrån behov och relation, vilket fungerar bra. Det är i huvudsak praktiskt stöd som de upplever att de får, mer än emotionellt. Det var också det praktiska stödet de gav uttryck för att de behövde mest.

Några tycker att personalen är för lite närvarande men majoriteten av de unga tycker att det fungerar bra. Några unga upplever sig så självständiga att de inte känner särskilt i behov av personalens stöd och en av dem säger ”Jag skulle kunna bo själv om det fanns bostad”.

Barn och unga tycker att skolan fungerar bra

De flesta som vi intervjuade beskriver att skolan fungerar bra. Det var några unga där skolgången inte fungerade så bra, främst de som tidigare varit placerade för social problematik och som hade haft problematisk skolgång under lång tid. Det var även några personer som hade slutat skolan och hade annan sysselsättning.

Några av de erfarenheter som kom fram var att de trivs med lärare och andra elever, upplever att skolan är utmanande och att de i huvudsak tar hjälp av varandra och lärare på skolan när de behöver hjälp. De unga tar i varierande grad hjälp från personalen, vissa inte alls. Majoriteten av de unga som tycker att skolan fungerar bra är motiverade och har planer på fortsatta studier.

Barn och unga om sin fritid

De ensamkommande barnen och unga berättar att de umgås med vänner på fritiden, de lagar mat, många går på gym och spelar fotboll. Vännerna är oftast från samma land och bor på samma stödboende. Någon upplever viss ensamhet och även att det är svårt att ha råd med vissa fritidsaktiviteter. Några

önskar att det var fler gemensamma aktiviteter på stödboendet, främst de unga som precis flyttat från HVB till stödboende.

Barn och unga från andra målgrupper har mer varierande berättelser om fritid och socialt nätverk. Några har tät kontakt med sina vårdnadshavare, någon har ingen kontakt och överlag har de mer sällan kontakt med andra boende på stödboendet.

Föreståndare och övrig personals erfarenheter

Föreståndare - om matchning och inskrivning

Föreståndarna ger en varierad bild av hur matchning och inskrivning går till där förutsättningarna ser olika ut i olika kommuner, exempelvis när det gäller vilka platser som finns att tillgå och hur processen går till.

Föreståndarna beskriver att mängden information om barnet eller den unge i utredningen varierar, ibland är det för lite information, ibland tillräcklig. Det beror bland annat på hur länge barnet eller den unge har varit placerade innan och hur känd hen är inom socialtjänsten och hur mycket som framkommit i utredningen.

De föreståndare vi har intervjuat har i olika grad känt sig involverade i lämplighetsbedömningarna och besluten om inskrivning. Några beskriver att de sitter med i olika planeringsgrupper på myndighetssidan och kan vara med redan där i en diskussion om vad som kan vara lämpligt, andra beskriver att de får ett beslut om att ta emot den unge och upplever att de inte alltid har det inflytande som de borde ha.

I en kommun säger föreståndaren att hen har god kännedom om den unge som ska flytta till stödboendet. Hen möter socialtjänsten regelbundet och får en avidentifierad checklista inför dessa möten. Varje socialsekreterare har sedan cirka 15 min på sig att presentera sin klient. Om det känns som stödboendet skulle passa bokar de in ett besök med den unge, vårdnadshavare och t.ex. kontaktperson.

En föreståndare säger att eftersom de endast har ett stödboende i kommunen så får de tänka på att de matchar rätt kontaktperson med den unge. Hen säger vidare att eftersom alla barn och unga i detta stödboende har egen lägenhet blir den unge inte så påverkad av vilka andra som bor på stödboendet.

I flera kommuner nämns att det är populärt att få flytta till stödboende och att många unga exempelvis på HVB önskar att få flytta dit och själva driver frågan om att placeras på ett särskilt stödboende.

Föreståndare om personalens kompetens

Föreståndarna ger uttryck för att personalens sammantagna kompetens vad gäller utbildning och erfarenhet ger förutsättningar för att möta de behov av stöd som målgruppen har, och säkerställa en trygg och säker insats.

De flesta i personalen har tidigare arbetat med barn och unga på HVB eller i andra sammanhang. I stödboenden där målgruppen är unga med ganska omfattande behov arbetar i huvudsak högskoleutbildad personal exempelvis socionomer och behandlingspedagoger. I stödboenden med målgruppen ensamkommande barn och unga arbetar i större utsträckning personal utan högskoleutbildning.

Några av föreståndarna vid stödboenden för ensamkommande barn och unga beskriver att det var svårt att få tag i personal med rätt kompetens i början, 2016–2017, när det var som flest placeringar men att det nu finns bra sammantagen kompetens och erfarenhet bland personalen.

I alla stödboenden som besökts finns också särskilt avdelad personal, även om personalen kan arbeta viss del av tjänsten i en annan verksamhet exempelvis i ett HVB.

Personalen om barn och ungas behov

När det gäller ensamkommande barn och unga säger personalen att barnen och de unga kan mycket när det gäller att sköta sitt vardagsliv. Unga som bott på HVB eller familjehem tidigare har fått träning i Allmän daglig livsföring (ADL), vilket innebär träning i grundläggande aktiviteter för ett självständigt vardagsliv. De kan städa, tvätta och laga mat och de har oftast vänner och fritidsintressen. Personalen säger vidare att deras erfarenhet är att de unga däremot behöver lära sig språket, stöd att klara av skolan, komma in i samhället och få hjälp med myndighetskontakter. Personalen beskriver de unga som "självgående". En ur personalen säger "Flera av ungdomarna skulle kunna bo i egna lägenheter med stöd av kommunens resursteam".

Unga personer som placerats för social problematik och som har en historia av olika placeringar kan ha större behov och där kan det ofta vara aktuellt med ADL-träning och även viss behandling.

Personalen om det individuella stödet

All personal vi träffat upplever att de har tid att ge det individuella stöd som de unga behöver. De anser att bemanningen är tillräcklig och att det finns möjlighet att ta in extra personal vid särskilda händelser om det skulle krävas.

I vissa stödboenden med målgruppen ensamkommande barn och unga arbetar man utifrån ett särskilt material "Hitta rätt". Materialet består av en pärm, en handledning och en webbutbildning. Pärmerna innehåller arbetsblad uppdelade på sex områden – utbildning, identitet och utveckling, familj och relationer, socialt samspel och att klara sig själv. Handledningen är ett stöd för personalen att jobba tillsammans med barn och unga. I flera andra verksamheter finns inget gemensamt material utan man arbetar i huvudsak utifrån genomförandeplanen.

Personalen beskriver att de ser till att alla kan städa, handla och laga mat om någon behöver hjälp med det. Annat stöd som de ger är exempelvis hjälp att betala räkningar samt att göra upp en budget, hjälp till den unge att komma upp på morgonen för att komma iväg till skola eller sysselsättning.

De berättar också att de hjälper de unga med hur de ska kontakta vårdcentral, kurator eller psykiatrikontakter om de har behov av det. Utgångspunkten är att den unge ska klara av detta själv efter ett tag. Personalen säger vidare att de ger stöd med myndighetskontakter, att söka sommarjobb och extrajobb samt hitta fritidsaktiviteter för de unga som saknar detta. En viktig uppgift är också att tidigt påbörja planeringen inför framtiden tillsammans med den unga exempelvis genom att ställa sig i bostadskö.

En ur personalen beskriver sitt arbete som att vara tonårsförälder med allt vad det innebär av att finnas där och hjälpa men samtidigt uppmuntra till självständighet.

Några ur personalen säger att det kan vara svårt med emotionellt stöd och att balansera mellan empati och professionalitet. Andra beskriver att mycket av deras tid går åt till samtal med barnen och de unga, och att de genom samtalen kommer in på det känslomässiga stöd som den unga behöver.

Personalen om skola och sysselsättning

I intervjuerna med personalen om skola och sysselsättning så framkommer lite olika syn på deras roll och sitt ansvar i förhållande till skolan. Från att personalen endast har kontakt med skolan om den unge ber om det eller att skolan hör av sig, till att personalen ser det som deras viktigaste uppgift att se till att skolan eller sysselsättning fungerar. I detta sammanhang nämns också ansvaret hos de andra aktörerna som exempelvis god man, skolan själv och den unge själv om hen fyllt 18 år. Vissa stödboenden har arrangerad läxläsning vissa tidpunkter i veckan andra inte, vissa har arbetat aktivt för att få till extrajobb/sommarjobb, andra inte.

Personalen om barnens och de ungas sociala nätverk

När det gäller ensamkommande barn och unga så har de flesta ett nätverk av vänner som de träffat under tiden i Sverige. Det kan dock vara någon på varje boende som är mer ensam.

Få av de ensamkommande barnen och unga har kontakt med andra svenska personer och personalen säger att det är svårt för den unge att skapa sådana relationer.

Personalen vet oftast om vilka kompisar och nätverk de unga har men uttrycker att det är svårt att hjälpa de unga med att etablera relationer och det framkommer att de inte alltid har en tydlig strategi för att hjälpa till med det.

Personalen om uppföljningen av barnen och de unga

På alla stödboenden som vi har besökt arbetar man med kontaktpersoner. Det är en person som är utsedd att vara särskilt ansvarig för en ung person. Oftast är det kontaktpersonen som följer upp den unge i det dagliga men det är inga strikta gränser eftersom scheman och skoltider inte alltid passar ihop med kontaktpersonens arbetstider. Personalen förmedlar att det alltid är fritt för den unge att prata eller be om hjälp av någon annan personal. Många stödboenden uppger att de har månadsuppföljningar med socialsekreteraren och att barnen och de unga har genomförandeplaner.

Socialsekreterare som placerar i stödboende

Utredning

Alla kommuner i studien använder BBIC för att utreda barnet eller den unges behov. En socialsekreterare beskriver hur hen tänker inför en placering i

stödboende, vilket är representativt för många av de beskrivningar som socialsekreterarna i övrigt gett:

”Innan ungdomen placeras i stödboende sker en kontinuerlig uppföljning i den unges befintliga placering och sen utreds vilka behov som kvarstår och om dessa kan mötas i ett stödboende. Ibland behöver man avvakta placeringen för att kunna bedöma om det är lämpligt. Ibland kan mycket av det praktiska fungera i vardagen men de kan vara känslomässigt omogna och exempelvis ha svårt med tillit till vuxna, skolan kan fungera dåligt exempelvis. De kan ha ett riskbruk och det är inte då så lämpligt att placera de ensamma i en lägenhet”.

Om utredningen gäller ett barn involveras vårdnadshavare eller, för ensamkommande barn, gode män i dialogen.

I intervjuerna ställde vi frågan om när det *inte* var aktuellt med en placering i stödboende. Några av de faktorer som socialsekreterarna nämner är:

- När skolan inte fungerar. Barnet eller den unge måste ha en fungerande daglig sysselsättning. Inte nödvändigtvis 5 dagar i veckan men den ska vara fungerande utifrån vad hen klarar. Vissa kan ha anpassad skolgång eller praktik några dagar i veckan.
- Den unge ska inte ha en pågående utredning om missbruk eller ha ett aktivt missbruk.
- Om det finns stora brister i hur den unge sköter sin vardag när det gäller ekonomi, tvätt, matlagning eller städning
- Generell bedömning att barnet eller den unge inte är mogen för ett så pass självständigt boende

Placering av barn i stödboende

I intervjuerna med socialsekreterarna frågade vi om det fanns någon särskild checklista eller liknande som stöd för att överväga och bedöma om det fanns särskilda skäl för när ett barn skulle placeras i stödboende. Det var ingen som hade det och svaren var likartade; det är en övergripande total bedömning av barnet och situationen som görs. Många gånger handlar det om barn som snart ska fylla 18 år, har varit placerade under en längre tid eller barn som inte kan bo kvar i sin hemmiljö. Det fanns dock en medvetenhet om att barn är en särskild skyddsvärd grupp. Några socialsekreterare sa också att kommunen valt att inte placera barn i stödboende.

Utmaningar

I intervjuerna framkom olika utmaningar som socialsekreterarna mött. De nämnde bl. a att de unga som placeras i stödboende ofta behöver känslomässigt stöd, även om de verkar självständiga och ger uttryck för att de är självständiga. Behovet av känslomässigt stöd kan vara svårt att identifiera och därmed beskriva och konkretisera.

En annan utmaning är att en del unga personer fastnar i stödboende även om behoven inte finns längre eftersom det är svårt att hitta egna lägenheter för personer över 18 år som är redo för det.

Något annat som lyftes fram var att flickor ibland placeras bland pojkar och att olika målgrupper blandas på ett sätt som inte alltid är det bästa för enskilda barn och unga.

De flesta socialsekreterare som vi intervjuat beskriver också att det var utmanande när många unga personer omplacerades till den egna kommunen på grund av ändringar i ersättningsförordningen för bl. annat ensamkommande barn och unga, sommaren 2017 (Förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar). Ändringarna innebar lägre statlig ersättning för kommunernas mottagande av ensamkommande barn och unga.

Erfarenheter från IVO

Stödboenden står under IVO:s tillsyn. IVO ska inspektera stödboenden minst en gång per år. Inspektionerna kan vara föranmälda eller oanmälda. I anslutning till inspektionerna ska IVO samtala med de barn och unga som samtycker till det i barnsamtal.

Socialstyrelsen har i enlighet med uppdraget träffat IVO årligen 2016-2019 för att ta del av deras erfarenheter gällande stödboende.

Samråd - 2016

Vid den här tidpunkten hade inga allvarliga brister uppmärksammats i tillsynen av stödboende, som 2016 hade fokus på trygghet och säkerhet för barnen. Det hade dock inte genomförts så många inspektioner.

IVO hade då fattat 14 beslut och hade 61 pågående ärenden totalt (25 oktober 2016). De flesta tillsynsbesöken var anmälda, men IVO hade även gjort några oanmälda besök.

Flera av IVO:s regioner hade uppmärksammat att det ändrade statliga ersättningssystemet verkade vara väldigt styrande för kommunerna,⁴⁶. Kommunerna hade börjat ställa om inför denna förändring, exempelvis hade en kommun börjat säga upp personal eftersom de menade att det inte var möjligt att behålla den tidigare bemanningen i hemmet för vård eller boende med lägre statlig ersättning. En annan sak som uppmärksammats var att kommunerna inte hade kunskap om gränsen mellan HVB och stödboende samt att det fanns olika boendelösningar som sannolikt räknades som stödboende trots att kommunerna inte hade tänkt på dem så och därmed inte anmält dem som stödboenden.

Lokalmässigt var de stödboenden som inspekterats relativt lika HVB, men med lägre personalnärvaro. En del var knutna till ett HVB och den unge kunde då slussas vidare till stödboendet efter en tid. En erfarenhet från tillsynsbesöken var att det kunde vara svårt att bedöma vad som är skälig tid för personal att infinna sig på boendet eftersom det varierar beroende på vilka behov de unga har och vilken målgrupp som finns på stödboendet. IVO ansåg även att det kunde vara svårt att inspektera lägenheterna, då intervjun med föreståndare och personal ofta ägde rum på ett kontor som var beläget en bit från själva boendedelen.

Eftersom IVO vill prata med barn och unga var de flesta besök anmälda så att de unga kunde förberedas och finnas på plats vid besöket. Om IVO får kännedom om att något missförhållande kan de välja att göra ett oanmält besök.

⁴⁶ Förordning (2010:1122) om statlig ersättning för insatser för vissa utlänningar

IVO granskade inskrivningsbesluten vid tillsynen och tittade särskilt på om barn och unga direktplacerades från transitboenden i ankomstkommunen, men det hade inte skett.

Samråd – 2017

Temat för tillsynen 2017 var trygghet och säkerhet och IVO:s bedömning var att barnen och de ungas trygghet och säkerhet tillgodosågs överlag på de stödboenden som de hade besökt. Under 2017 års tillsynsbesök granskade IVO särskilt:

- Föreståndarens och personalens utbildning, erfarenhet och lämplighet
- Bemanning
- De tre senaste lämplighetsbedömningarna vid inskrivning

Under året genomfördes 235 tillsynsbesök varav 90 procent var föranmälda. Det var 75 procent kommunala stödboenden, 20 procent enskilda och 5 procent stödboenden på entreprenad. Antalet inskrivna personer på stödboenden vid tillsynsbesöken varierade mellan 0–47 barn och unga. Uppskattningsvis runt 300 stycken barnsamtal genomfördes.

En majoritet av de barn och unga som IVO pratat med bedömdes vara trygga.

De som inte upplevde sig trygga angav oftast att de saknade personal i stödboendet eller inte visste hur de skulle nå personalen.

Majoriteten av besluten fattade i frekvenstillsynen hade inga brister på de områden IVO granskade.

Av de brister som ändå upptäcktes så var den vanligaste bristen i in- och utskrivningsrutiner, exempelvis i lämplighetsbedömningarna vid inskrivning. IVO:s bedömning var att ekonomin styrde mycket, vilket medförde att individuella bedömningar många gånger saknades.

I en mindre del av ärendena fanns brister i registerutdrag, det fanns inte särskilt avdelad personal samt brister i tillståndsefterlevnad.

Av de 235 beslut som togs var det 21 beslut som hade krav på åtgärd, cirka 9 procent.

Samråd - 2018

Temat för 2018 års tillsyn var ”Hur arbetar verksamheten med att genomföra och följa upp de placerade barnens och ungdomarnas vård i förhållande till deras behov”.

Under 2018 genomfördes tillsyn på 591 stödboenden. Av dessa hade 122 stycken brister och 48 verksamheter fick krav på åtgärder, cirka 8 procent. De vanligaste orsakerna till krav på åtgärd var brister i lämplighetsbedömning, dokumentation, efterlevnad av tillstånd och brister i säkerhet.

IVO:s erfarenheter från tillsynsbesöken under 2018 var att stödboenden generellt var välfungerande.

Det var färre barn och unga som ville prata med IVO i förhållande till besök på HVB. Därför gjordes olika försök att nå målgruppen med enkäter, gruppsamtal och telefonintervjuer. Generellt var barnen och de unga som deltagit i ett barnsamtal nöjda med sin situation.

En annan erfarenhet som IVO nämner var att vissa inskrivna barn och unga hade allt för komplicerade behov för stödboendeplacering. En förklaring kan vara att när ett HVB omvandlas till stödboende så väljer kommunen att alla barn och unga följer med in i den nya verksamheten även om behoven inte motsvarar en placering i stödboende.

Under tillsynen 2018 stötte de också på några verksamheter som blandade barn och unga med olika behov och även olika åldrar på ett olämpligt sätt. IVO:s bedömning är att olämpliga placeringar många gånger beror på ekonomi och tillgänglighet till olika stödboenden i kommunen. IVO:s erfarenhet är också att egna lägenheter innebär högre grad av nöjdhet hos de placerade.

Utformningen av lokalerna varierar. IVO har stött på enstaka stödboenden som ligger i nära anslutning till bostäder för äldre personer med missbruksproblematik, ibland är stödboendet inte särskilt hemligt, och vissa lokaler är snarlika HVB. De flesta stödboenden var dock lägenheter.

En av de vanligaste orsakerna till krav på åtgärd 2018 var brister i lämplighetsbedömningarna i samband med inskrivning. De var standardiserade och inte alltid utformade individuellt till varje person, och inte heller dokumenterade.

När det gäller särskild avdelad personal har IVO inte sett att det varit ett problem. Däremot har de sett att det skiljer sig mycket från kommun till kommun vilka förutsättningar de unga får när det gäller ekonomi och vad ”man får” i övrigt. En del får körkort, gymkort mm och andra får klara sig på mindre pengar.

Risker/riskmiljöer

På frågan om IVO har uppmärksammat några risker/riskmiljöer uppger de att de i några enstaka fall har sett ett stödboende som ligger i nära anslutning till HVB med äldre unga personer. Även i fall där de unga i stödboende tar emot bostadslösa kompisar som får sova över. Överlag har de inte sett de risker som finns angivna i förarbetena. De stora bekymren enligt dem är de unga personer som inte är placerade i stödboenden, exempelvis de som blir utskrivna från stödboende utan att ha någonstans att bo och de som har lämnat sin placeringskommun.

Kompetens hos personalen

IVO:s uppfattning är att stödboenden som riktar sig till andra målgrupper än ensamkommande barn och unga har hög och relevant kompetens på all personal. När det gäller stödboenden som tar emot ensamkommande barn och unga har personalen inte lika hög kompetens och all personal lever inte upp till rekommendationen om en 2-årig eftergymnasial utbildning.

Särskilda skäl för barn 16-17 år

IVO menar att det är svårt att bedöma eller säga vad särskilda skäl är eftersom alla som placeras i stödboende ska ha ”särskilda skäl” och ha den mognad som krävs för att kunna placeras i ett så pass självständigt boende. Enligt IVO handlar det om en generell total bedömning om att de har uppnått en sådan mognadsgrad.

Verksamhetsrapport från IVO 2018

IVO ska varje år lämna en rapport till regeringen som bl. a innehåller en sammanfattande analys av arbetet med tillsyn och tillståndsprövning under det gångna verksamhetsåret.

Rapporten för 2018 beskriver de viktigaste iakttagelserna, de åtgärder som genomförts med anledning av de brister IVO sett och deras slutsatser för verksamhetsåret. Rapporten är i allt väsentligt avvikelsebaserad. De redogör främst för det som inte fungerar som det ska och också på vad som behöver förbättras i vården och omsorgen. När det gäller stödboende är det främst två saker som kan nämnas. Att många ansökningar om att driva stödboende avslås och att det finns brister i utredningar och lämplighetsbedömningar.

Många ansökningar om tillstånd att driva stödboende avslås

Under 2018 avslog IVO 60 procent av alla ansökningar om tillstånd att bedriva verksamhet i form av stödboende. Förutom bristande lämplighet har avslagen skett på grund av bristande kompetens hos den föreslagna föreståndaren, och att ansökan har beskrivit en målgrupp som inte ger förutsättningar för god kvalitet. Det har då handlat om att man planerat att rikta sig till ett för stort åldersspann eller riktat sig till personer med vitt skild problematik. Det är också inom dessa verksamheter – HVB och stödboende – som de har de flesta ärenden där de ställt krav om åtgärder på grund av brister i hur verksamheterna följt sitt tillstånd [2].

Brister i utredningar och lämplighetsbedömningar

När det gäller stödboende ser IVO exempelvis brister i utredning och inskrivningsförfarande.

När ett barn eller en ung person ska skrivas in vid ett stödboende ska verksamheten ta ställning till om barnets behov stämmer överens med den verksamhet som boendet bedriver och har kompetens – och tillstånd för - om det handlar om privata utförare. En förutsättning för att verksamheten ska kunna göra en korrekt bedömning är att kommunens utredning tydligt beskriver vilka behov som barnet eller den unge har. IVO har sett att detta inte alltid fungerar då barnets eller den unges behov inte alltid framgår i socialtjänstens utredningar, utan kommer fram senare under placeringen [2].

Socialstyrelsens bedömning

I Socialstyrelsens utvärdering har utgångspunkten varit frågan om placeringsformen stödboende ger barn och unga de förutsättningar som behövs för att under trygga och säkra former förbereda dem för ett självständigt boende och vuxenliv.

Socialstyrelsens bedömning baserar sig på de erfarenheter som barn och unga samt föreståndare och personal i olika stödboenden har berättat om i intervjustudien. Vidare baserar sig bedömningen på de svar kommuner och stadsdelar har lämnat i enkätstudien samt samrådet med IVO.

Stödboende ger förutsättningar för att förbereda sig för ett självständigt liv

Socialstyrelsens övergripande bedömning är att en insats i form av stödboende överlag kan ge de förutsättningar som behövs för att förbereda barnet eller den unge för ett självständigt boende och vuxenliv.

Bedömningen är att personalen i stor utsträckning ger individuellt stöd utifrån de behov den unge har och att den samlade kompetensen på stödboendet motsvarar dessa behov. Stödboendet har i huvudsak haft lokaler som främjar självständighet, är hemlika och inte leder till utsatthet. Det finns därmed förutsättningar för att barn och unga ska klara sin dagliga livsföring, fungera i skola eller annan sysselsättning samt klara andra uppgifter förenade med ett självständigt liv, exempelvis att sköta sin ekonomi och ha ett socialt nätverk samt en meningsfull fritid.

Barn och unga är överlag nöjda med en insats i form av stödboende

Socialstyrelsen bedömning är att de barn och unga som har intervjuats är övervägande positiva med sitt boende och det stöd de får.

Barnen och de unga berättar att de trivs bra med personalen, att de kommer bra överens och har en god relation. De flesta ger uttryck för att de får individuellt stöd när och med det de behöver. Alla har egna kontaktpersoner som har ett särskilt ansvar för den unga. De uttrycker vidare att de uppskattar självständigheten med det egna boendet och ansvaret som följer med att ha ett eget boende och stå på egna ben.

De få unga som under intervjun har uttryckt missnöje med sin placering berättar att de inte varit delaktiga i beslutet om att flytta till stödboendet, de har önskat en annan placering.

Även IVO:s erfarenheter av sina barnsamtal 2018 är att de flesta barn och unga är nöjda med sin placering.

Placeringsformen fyller en viktig funktion

Socialstyrelsen bedömer att stödboende fyller en viktig funktion.

Kommunerna/stadsdelarna är positiva till placeringsformen och menar att den är ett viktigt komplement till övriga placeringsformer. Kommunerna/stadsdelarna uttrycker att en insats i form av stödboende leder till ett ökat ansvarstagande från den unges sida och ger större självständighet än t.ex. en placering på ett HVB, och att stödboendet är ett bra alternativ på vägen mot ett eget boende och vuxenliv.

Områden att uppmärksamma

Även om det är övervägande positiva erfarenheter som kommit fram i detta arbete så finns det vissa områden som Socialstyrelsen vill uppmärksamma. Detta är områden som Socialstyrelsen bedömer kan motverka syftet med placeringsformen.

Barnets eller den unges individuella behov beaktas inte alltid vid val av placeringsform

Socialstyrelsen har i utvärderingen uppmärksammat att val av placeringsform ibland styrs av ekonomiska hänsyn, eller av vilka placeringsalternativ som finns inom den egna kommunen/stadsdelen, och inte barnets eller den unges behov.

Flera aktörer ger exempel på erfarenheter där de individuella behoven inte beaktats. Det kan exempelvis handla om flickor som placerats tillsammans med pojkar, målgrupper med olika behov som blandats på ett olämpligt sätt eller placeringar där lokalerna inte har varit lämpliga.

Inför en placering i stödboende behöver socialnämnden utreda och bedöma barnets eller den unges behov samt förmåga att klara den nivå av självständighet som krävs. Annars kan det innebära att barnet eller den unges behov av stöd inte tillgodoses eller att vården inte ges under trygga och säkra former.

I nästa led ska föreståndaren alltid bedöma om barnets eller den unges behov av stöd kan tillgodoses med hänsyn till tillgången av personal, personalens kompetens och boendets utformning.

När barn placeras i stödboende krävs särskilda skäl

Stödboende är, enligt förarbetena, i första hand tänkt som ett placeringsalternativ för unga i åldern 18-20 år men även 16-17-åringar kan, om det finns särskilda skäl, få en insats i form av stödboende.⁴⁷

Socialstyrelsen konstaterar att av de som fick en insats i form av stödboende under 2018 var 11 procent under 18 år, det vill säga 566 barn.

Socialnämnden behöver iaktta stor försiktighet vid placering av barn i stödboende eftersom det kan finnas risker med att placera ett barn i ett eget boende med en mindre närvaro och kontakt med personal. Nämnden behöver även göra en bedömning av om barnet uppnått en sådan mognad och förmåga

⁴⁷ Prop. 2015/16:43 s.38f

att klara av den nivå av självständighet som krävs. Detta kräver att socialtjänsten informerar om vad placeringsformen innebär och vad detta kan innebära såväl praktiskt som socialt och känslomässigt.

Barns åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans ålder och mognad. I förarbetena nämns att särskilda skäl bl.a. kan vara att barnet själv har uttryckt en önskan att bo i ett eget boende.⁴⁸

Innehåll och målgrupp avgör vilken verksamhet som bedrivs

Regelverket för stödboende har kommit till för att barn och unga ska få en rättssäker och trygg insats med individuellt stöd. Socialstyrelsen har sett att kommunerna/stadsdelarna i vissa fall uppger att de kommer att avveckla sina stödboenden för att istället placera barn och unga i sociala kontrakt med boendestöd eller kontaktperson. Då detta inte är en reglerad ”placeringsform” omgärdas den inte av de regler för kvalitet och säkerhet som gäller för stödboende och andra lagreglerade placeringsformer.

Socialstyrelsen har vidare uppmärksammat att ungefär hälften av kommunerna och stadsdelarna har angett att de har andra biståndsbeslutade boendelösningar för unga personer 18-20 år. Några boendelösningar som nämns är träningslägenheter och utslusningsboende. Benämningarna ”träningslägenheter” och ”utslusningsboende” används inte i lagstiftningen. Oavsett benämning på boendeformen är det innehåll och målgrupp som avgör vilken verksamhet som bedrivs. Om kommunernas/stadsdelarnas boendelösningar omfattas av det regelverk som gäller för placeringsformen stödboende ska dessa anmälas till IVO.

Socialnämnden har även ett ansvar efter en placering

Inom ramen för denna utvärdering har flera aktörer uppmärksammat bristen på bostäder för unga. Bland annat nämns att unga riskerar att bo kvar längre i stödboende än de har behov av på grund av att det är svårt att hitta eget boende. IVO har också uppmärksammat att unga personer som skrivs ut från stödboende, utan att ha egen bostad, kan hamna i riskmiljöer. Enligt Boverkets årliga studie om bostadsmarknaden och bostadssituationen för unga är det fortsatt brist på bostäder. Unga personer konkurrerar med övriga grupper på bostadsmarknaden, men trängs ofta undan eftersom de många gånger saknar kötid, kontakter eller tidigare bostad med bytesvärde [3].

Socialstyrelsen vill uppmärksamma att socialnämnden har en skyldighet att tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet har upphört⁴⁹.

⁴⁸ Prop. 2015/16:43 s.38f

⁴⁹ 5 kap. 1 § SoL

Referenser

1. Socialstyrelsen. Stödboende för barn och unga 16–20 år, Delrapport november 2016. 2016.
2. IVO. Vad har IVO sett 2018? 2019.
3. Boverket.2019. Hämtad 2019-10-18 från: <https://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/oppna-data/bostadsmarknadsenkaten/>